

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ'

**ΜΕΛΕΤΗ ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΥ ΘΑΛΑΣΣΙΩΝ & ΧΕΡΣΑΙΩΝ ΔΙΑΔΡΟΜΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΕΙΔΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ
(ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΣΗΜΕΙΑ ΤΩΝ ΔΙΑΔΡΟΜΩΝ)**

ΣΥΝΟΨΗ**ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ - ΕΜΠΕΙΡΟΓΝΩΜΟΣΥΝΗΣ**

Αντικείμενο της μελέτης αποτελεί ο καθορισμός θαλάσσιων & χερσαίων διαδρομών για την ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού. Η μελέτη - εμπειρογνωμοσύνη εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Τοπικού Προγράμματος LEADER+ 2000-2006 των Κυκλάδων, και ειδικότερα στο πλαίσιο του Άξονα 1 «Ολοκληρωμένες και πιλοτικού χαρακτήρα στρατηγικές αγροτικής ανάπτυξης», Μέτρο 1.3 «Υποστηρικτικές ενέργειες».

ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Ως περιοχή μελέτης ορίζεται το σύνολο των νησιών του Νομού Κυκλάδων. Ο Νομός Κυκλάδων μαζί με το Νομό Δωδεκανήσου αποτελούν τη Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, η οποία καλύπτει συνολική έκταση 5286 km² και καλύπτει το 4% της συνολικής έκτασης της χώρας. Πρωτεύουσα του Νομού είναι η Ερμούπολη της Ν. Σύρου.

Κύριο γεωγραφικό χαρακτηριστικό του νομού είναι η πολυνησία (50 και πλέον νησιά εκ των οποίων τα 24 είναι κατοικημένα), η οποία δημιουργεί την επιπρόσθετη ανάγκη για ακτοπλοϊκή και αεροπορική σύνδεση των νησιών μεταξύ τους.

ΘΕΜΑ ΣΥΣΠΕΙΡΩΣΗΣ ΤΟΥ ΤΟΠΙΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Το Τοπικό Πρόγραμμα LEADER+ έχει ορίσει ως πεδίο δράσης και συγχρόνως βασική επιδίωξη της υλοποίησής του το «θέμα συσπείρωσης»:

«Η θάλασσα και τα νησιά ως πεδίο ανάπτυξης πρωτοβουλιών- Η ανάδειξη του πολιτισμού και του περιβάλλοντος, η προστασία τους, η προβολή-Προώθηση των τοπικών προϊόντων και υπηρεσιών, μέσα από δράσεις δικτύωσης, ποιότητας και καινοτομίας.»

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗΣ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ

Οι Κυκλάδες αποτελούν παραδοσιακό τόπο προορισμού πολλών ημεδαπών αλλά και αλλοδαπών τουριστών. Εκτός από τον ήλιο και τη θάλασσα, στοιχεία που προσφέρονται για να βρει ο επισκέπτης την ηρεμία που συχνά λείπει από την καθημερινή του ζωή, τα Κυκλαδονήσια είναι ολόκληροι κόσμοι με αρχαία, μεσαιωνική και σύγχρονη ιστορία. Το κάθε νησί έχει ιδιαίτερο φυσικό περιβάλλον, καθώς η νησιωτική απομόνωση και η σύσταση των εδαφών δημιούργησε διαφορετικές βιολογικές προσαρμογές.

Οικότοποι

Οι Κυκλάδες χαρακτηρίζονται από την παρουσία μεγάλου αριθμού χερσαίων και θαλάσσιων οικοτόπων. Στο πλαίσιο του προγράμματος "Αναγνώριση και περιγραφή των Τύπων Οικοτόπων σε Περιοχές Ενδιαφέροντος για τη Διατήρηση της Φύσης" έγινε καταγραφή 20 περιοχών που εντάσσονται στο δίκτυο Natura 2000 που υπάγονται στο Νομό Κυκλάδων. Ενδεικτικά αναφέρονται οι πιο αξιόλογες περιοχές όπως η Ανδρος, η Ανάφη, η Σαντορίνη, Σίφνος, η Τήνος, η Ανάφη κτλ.

Η πανίδα στην περιοχή μελέτης είναι εξαιρετικά ενδιαφέρουσα διότι περιλαμβάνει:

- μεγάλο αριθμό ειδών Ασπόνδυλων και Σπονδυλωτών που είναι ενδημικά της Ελλάδας πολλά από τα οποία είναι στενότοπα ενδημικά, απαντώνται δηλαδή σε ένα μόνο νησί ή βραχονησίδα της περιοχής

- μεγάλο αριθμό ειδών που αναφέρονται στο Κόκκινο Βιβλίο των Απειλούμενων Σπονδυλωτών της Ελλάδας και προστατεύονται από διεθνείς Συμβάσεις και Οδηγίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και από την ελληνική νομοθεσία.

Ειδικότερα για την ορνιθοπανίδα θα πρέπει να επισημανθεί ο σημαντικός ρόλος της περιοχής για τη διατήρησή της αφού προστατευόμενα είδη πτηνών χρησιμοποιούν την περιοχή ως σταθμό ανάπαυσης κατά την κρίσιμη περίοδο της αποδημίας τους. Χαρακτηριστική επίσης είναι η παρουσία πληθυσμών αρπακτικών πτηνών που, αν και είναι μικροί, θεωρούνται σημαντικοί διότι στην υπόλοιπη χώρα παρατηρείται δραματική μείωση ή και εξαφάνισή τους. Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης το κέντρο ενημέρωσης που λειτουργεί στην Κίμωλο από τη Mom - Εταιρεία για την Προστασία της Μεσογειακής Φώκιας.

Περιοχές Φυσικού Κάλλους

Μεγάλη ποικιλία παρουσιάζει και το τοπίο σε επίπεδο νησιού, ως αποτέλεσμα κυρίως του πλήθους διαφορετικών - συχνά σπανίων - γεωλογικών σχηματισμών, της εναλλαγής θάλασσας και ξηράς και της ποικιλίας των φυσικών οικοσυστημάτων. Η σύνθεση των στοιχείων αυτών επιτυγχάνεται με έναν τρόπο ιδιαίτερο, που χαρίζει στο τοπίο ταυτότητα μοναδική. Χαρακτηριστική είναι η κήρυξη νήσων και νησίδων ως περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους.

Γεωλογικά μνημεία

Ο γεωλογικός πλούτος των Κυκλάδων είναι ιδιαίτερα σημαντικός, τόσο σε απόλυτους αριθμούς, όσο και στην ποιότητα των ευρημάτων και των μνημείων. Σε αυτά συμπεριλαμβάνονται τόσο μνημεία ευρύτερου γεωλογικού ενδιαφέροντος (ηφαίστεια, σπήλαια, γεωλογικές διαμορφώσεις κλπ.), όσο και μνημεία παλαιό-αρχαιολογικού και ιστορικού ενδιαφέροντος, όπως τα απολιθώματα φυτών και ζώων και πολλά λατομεία διαφόρων ιστορικών εποχών και πετρωμάτων.

Η γεωλογία των Κυκλάδων αποτελεί διακριτό τομέα ενδιαφέροντος. Στο επίκεντρο του βρίσκονται η Σαντορίνη και η Μήλος, η γεωμορφολογία των οποίων μαρτυρεί την γεωλογική ιστορία τους. Η Μήλος παρουσιάζει και σήμερα σημαντική εξορυκτική δραστηριότητα, ενώ σε αρκετά άλλα νησιά διατηρούνται οι εγκαταλεημένες εγκαταστάσεις παλιών λατομείων.

Αρχιτεκτονικά Στοιχεία

Ο οικιστικός πλούτος του Νοτίου Αιγαίου είναι εξαιρετικά μεγάλος. Το δομημένο περιβάλλον του Αιγαίου έχει από πολλά χρόνια αναγνωριστεί ως ένας από τους πόλους έλξης τουριστών και επισκεπτών. Αν και το κάθε νησί παρουσιάζει ιδιαίτερο χαρακτήρα επηρεασμένο τόσο από το ανάγλυφό του, όσο και από την ιστορική του διαδρομή, θα μπορούσε κανείς να διακρίνει δύο διαφορετικά αρχιτεκτονικά στυλ: το κυκλαδίτικο και το «νεοκλασικό», που είναι επηρεασμένο από την ενετική-ιταλική παράδοση.

Μεταξύ όλων των οικιστικών συνόλων της περιφέρειας, ένας μεγάλος αριθμός έχει αξιολογηθεί ως σημαντικού ενδιαφέροντος και έχει υπαχθεί στο καθεστώς των διατηρητέων παραδοσιακών οικισμών. Στον Νομό Κυκλάδων έχουν χαρακτηριστεί συνολικά 165 οικισμοί ως παραδοσιακοί.

Δύο επίσης βασικά στοιχεία της κυκλαδίτικης λαϊκής αρχιτεκτονικής είναι οι περιστεριώνες και οι ανεμόμυλοι.

Ιστορικά και Θρησκευτικά Μνημεία, Λαογραφικά, Ιστορικά και Πολιτιστικά Στοιχεία

Οι Κυκλάδες, όπως και όλη η Ελλάδα, είναι πλούσιες σε πολιτιστικά στοιχεία. Αποτελούν μια από τις αρχαιότερες κοιτίδες πολιτισμού σε ολόκληρη της Ευρώπη και η παρουσία της στην ιστορία της Ελλάδας είναι αισθητή μέχρι σήμερα. Αξιόλογα ευρήματα της πρωτοκυκλαδικής περιόδου αλλά και ολόκληρης της προχριστιανικής περιόδου, έχουν αποκαλυφθεί σχεδόν σε όλα τα νησιά των Κυκλάδων και στεγάζονται σε αρχαιολογικά μουσεία της περιοχής. Κορυφαίο δείγμα του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού αποτελεί το ακατοίκητο σήμερα νησί της Δήλου, που είναι ενταγμένο στον κατάλογο μνημείων που αποτελούν Παγκόσμια Πολιτιστική Κληρονομιά και προστατεύονται από την Unesco.

- **Ιστορικά μνημεία και αρχαιολογικοί χώροι**

Ιδιαίτερα μεγάλη και πλούσια είναι η κατηγορία των ιστορικών μνημείων και πολιτιστικών στοιχείων. Σχεδόν σε όλα τα νησιά έχουν βρεθεί μαρτυρίες αρχαίων πολιτισμών ξεκινώντας από την προϊστορική εποχή. Τα ειδώλια είναι παγκοσμίως γνωστά σύμβολα της κυκλαδικής τέχνης και πολιτισμού.

Επιπλέον αξιόλογα μνημεία της προπολεμικής όσο και μεταπολεμικής ιστορίας της Ελλάδας αποτελούν ορισμένα από τα μικρότερα νησιά των Κυκλάδων (με έμφαση στη Γυάρο και τη Μακρόνησο) οπότε και χρησιμοποιήθηκαν ως τόποι εξορίας και εκτοπισμού.

- **Θρησκευτικά μνημεία (μοναστήρια, εκκλησίες, βυζαντινές εκκλησίες και μνημεία)**

Τα μνημεία του βυζαντινού πολιτισμού με την πληθώρα εκκλησιών και μοναστηριών εκτείνονται στο σύνολο των κατοικημένων νησιών. Η Παναγία Ευαγγελίστριας της Τήνου, η Παναγία Εκατονταπυλιανή στην Πάρο και η Μονή Χοζοβιώτισσα στην Αμοργό ξεχωρίζουν και αποτελούν ιδιαίτερους τόπους προσκόνησης.

- **Λαογραφικά, ιστορικά και πολιτιστικά στοιχεία (κάστρα, πόργοι, οικισμοί, φάροι, μεταλλεία κλπ.)**

Τέλος προκαλούν ενδιαφέρον και οι εκφάνσεις του λαϊκού και σύγχρονου πολιτισμού, όπως της τοπικής μουσικής η κουζίνας, της ναυτιλιακής παράδοσης η της γλυπτικής στην Τήνο και της κεραμικής στη Σίφνο. Σημαντικό πολιτιστικό γεγονός αποτελούν οι θερινές εκθέσεις στο Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης στην Χώρα της Άνδρου.

- **Μουσεία**

Την τελευταία πενταετία υπήρξε μια τρομερή έκρηξη δημιουργίας μικρών μουσείων όχι μόνο στα τουριστικά μέρη αλλά και εκτός από αυτά, στα απομονωμένα χωριά. Σε αυτό οδήγησαν σχετικές χρηματοδοτήσεις από την Ευρωπαϊκή Ένωση, ΥΠΠΟ, κλπ αλλά και η αντίληψη ότι τα λιγότερο τουριστικά μέρη στα νησιά (εσωτερικοί οικισμοί) μπορούν να αναπτυχθούν τουριστικά μέσα από την ανάδειξη του πολιτισμού τους. Στις σχετικές υποδομές συμπεριλαμβάνονται:

- Αρχαιολογικά Μουσεία
- Ιστορικά Μουσεία
- Μουσεία Σύγχρονης Τέχνης
- Λαογραφικά Μουσεία
- Ναυτικά Μουσεία
- Πινακοθήκες - Γλυπτοθήκες
- Μουσεία Καλλιτεχνών
- Μουσεία Λαϊκής Αρχιτεκτονικής
- Εκκλησιαστικά Μουσεία και Συλλογές
- Μουσεία Μεταλλευμάτων

κ.α.

Στα Κυκλαδονήσια υπάρχουν αρκετά λαογραφικά μουσεία, όπου εκτίθενται έργα λαογραφικής τέχνης. Στην Άνδρο επίσης, λειτουργεί το μουσείο Σύγχρονης Τέχνης του Ιδρύματος Γουλανδρή και όπου υπάρχει μια αξιόλογη μόνιμη συλλογή αλλά φιλοξενούνται και καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου διεθνείς εκθέσεις και έργα μεγάλων Ελλήνων καλλιτεχνών. Αντίστοιχη προσπάθεια γίνεται και στην Ίο.

Κατά τα άλλα αρκετά από τα νησιά έχουν συνδέσει το όνομά τους με σημαντικούς σύγχρονους καλλιτέχνες: Κέα - Φασιανός- περιοδικές εκθέσεις, έργα στο χώρο, αλλά και άλλοι καλλιτέχνες που ζουν ή εκθέτουν τα καλοκαίρια στο νησί, Αμοργός- Βενιός, Πάρος-Ν. Περαντινός (όπου υπάρχουν 2 οργανωμένοι χώροι, το καλλιτεχνικό εργαστήριο στην Παροικιά και το μουσείο στην Μάρπησσα, κλπ)

Αγροτικό Τοπίο

Τα αγροτικά τοπία είναι αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης μεταξύ φυσικού περιβάλλοντος και διαχειριστικών αγροτικών συστημάτων. Η μακριά ιστορική πορεία αυτής της αλληλεπίδρασης στην περιοχή του Νοτίου Αιγαίου, έχει δημιουργήσει μια σειρά από ημι-φυσικά τοπία, τα οποία αν και δεν διακρίνονται για την παραγωγική τους αξία (εξαιτίας των περιορισμένων φυσικών πόρων), εντούτοις χαρακτηρίζονται από μεγάλη οικολογική και αισθητική αξία. Η οικολογική αξία έχει να κάνει με την ίδια τη φύση των

παραδοσιακών αγροτικών διαχειριστικών συστημάτων, με τα οποία συντηρείται με βιώσιμες πρακτικές η ποιότητα των περιορισμένων φυσικών πόρων. Η αισθητική αξία, από την άλλη, αναφέρεται στη συμβολική δύναμη των αγροτικών αυτών τοπίων, τα οποία αποτελούν έναν αυτοτελή τουριστικό πόρο, με υψηλές δυνατότητες μελλοντικής αξιοποίησης.

Τα χαρακτηριστικά του αγροτικού τοπίου μπορούν να διαχωριστούν σε πέντε κατηγορίες:

1. τις αναβαθμίδες
2. τις περιφράξεις
3. τα μονοπάτια
4. τις αγροτικές κατασκευές
5. τις υπόλοιπες κατασκευές της υπαίθρου.

ΕΙΔΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥΣ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΚΥΚΛΑΔΩΝ

Στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης ως «ειδικές μορφές τουρισμού» θεωρούνται εκείνες, που διαφοροποιούνται από την κυρίαρχη μορφή του οργανωμένου παραθεριστικού τουρισμού του ήλιου και της θάλασσας, με κριτήριο είτε τα ειδικά ενδιαφέροντα ή ανάγκες της τουριστικής πελατείας που διακινούν (πχ πολιτιστικός τουρισμός, οικοτουρισμός), είτε τους σκοπούς της τουριστικής μετακίνησης (πχ επαγγελματικός τουρισμός σε όλες τις επί μέρους μορφές του). Ο όρος «ειδικές μορφές» ταυτίζεται εν προκειμένω με τον όρο «νέες μορφές» (που υποδηλώνει την ανεπαρκή ανάπτυξη των μορφών αυτών στη Χώρα μας, γι' αυτό και ακόμη παραμένουν «νέες») ή «θεματικές μορφές».

Οι ειδικές μορφές τουρισμού είναι πολλές σε αριθμό, οι κυριότερες εκ των οποίων είναι:

- ✓ Θαλάσσιος τουρισμός
- ✓ Περιπατητικός - ορειβατικός τουρισμός
- ✓ Πολιτιστικός τουρισμός
- ✓ Οικοτουρισμός
- ✓ Γεωτουρισμός
- ✓ Αθλητικός τουρισμός
- ✓ Αγροτουρισμός
- ✓ Συνεδριακός τουρισμός
- ✓ Θρησκευτικός τουρισμός
- ✓ Τουρισμός υγείας
- ✓ Αστικός

Οι «ιδιαίτερες» αυτές μορφές τουρισμού δεν μπορούν, σε καμία περίπτωση, να αντικαταστήσουν το μαζικό τουρισμό ωστόσο δρουν συμπληρωματικά προς αυτόν, συμβάλλοντας στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των περιοχών, στη μείωση της εποχικότητας του τουρισμού, στην προστασία και ανάδειξη ιδιαίτερων στοιχείων μιας περιοχής και των ανθρώπων της, όπως για παράδειγμα του πολιτισμού, της αρχιτεκτονικής, της ιστορίας, της παράδοσης, των εθίμων και της φύσης.

Οι Κυκλάδες διαθέτουν δύο πολύτιμους θησαυρούς: την πολιτιστική και φυσική κληρονομιά, που αναπτύχθηκαν σε αλληλεξάρτηση μεταξύ τους. Οι δυνατότητες διαφοροποίησης της τουριστικής ανάπτυξης των Κυκλάδων είναι μεγάλες, με προώθηση εναλλακτικών μοντέλων τουρισμού, προσαρμοσμένων στις αντοχές και στον πλούτο του κάθε νησιού. Με αυτό τον τρόπο θα αμβλυνθούν οι επιπτώσεις στο περιβάλλον του μαζικού και χρονικά εντοπισμένου τουρισμού που βιώνονται έντονα κυρίως στα πιο πολυσύχναστα νησιά (Μύκονος, Πάρος, Σαντορίνη, Ίος) και παράλληλα θα αυξηθούν τα οικονομικά οφέλη από τον τουρισμό με επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου και με διεύρυνση των ομάδων στόχων (target groups) τουριστών που προσελκύονται στην περιοχή.

Δυστυχώς δεν έχει δοθεί η πρέπει σημασία στην ανάδειξη και προώθηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην Ελλάδα γενικότερα, και συνεπώς ούτε στις Κυκλάδες ειδικότερα. Έτσι, δεν μπορούμε να πούμε ότι υπάρχει οργανωμένος εναλλακτικός τουρισμός στα Κυκλαδονήσια, αν και αυτός δεν είναι εντελώς ανύπαρκτος. Ως σήμερα έχει αναπτυχθεί εξαιρετικά περιορισμένος αριθμός τουριστικών δραστηριοτήτων και η ανάδειξη / οργάνωση ειδικών μορφών τουρισμού είναι σαφώς ανεπαρκής αν και έχουν πραγματοποιηθεί αρκετές μελέτες προς αυτή την κατεύθυνση, όπως για παράδειγμα η μελέτη της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Κυκλάδων με τίτλο «Δημιουργία πεζοπορικών διαδρομών στα νησιά των Κυκλάδων» ή το πρόγραμμα «Κάστρων Περιπλους» του Υπουργείου Πολιτισμού.

Οι προοπτικές ανάπτυξης των ειδικών μορφών τουρισμού στις Κυκλάδες αναλύονται ακολούθως:

Θαλάσσιος Τουρισμός

Ο θαλάσσιος τουρισμός, και κυρίως η ιστιοπλοΐα βρίσκεται στο σύνολο των Κυκλάδων έναν ιδανικό χώρο ανάπτυξής του. Λόγω του πολυνησιακού χαρακτήρα τους, της μορφολογίας των νησιών, του κλίματος και των φυσικών και πολιτιστικών τους πόρων, η περιοχή διαθέτει ένα ισχυρό συγκριτικό πλεονέκτημα για την ανάπτυξη της συγκεκριμένης ειδικής μορφής τουρισμού. Το κάθε νησί έχει τις φυσικές και πολιτιστικές προϋποθέσεις (παραλίες, φυσικά αγκυροβόλια, αξιόλογο τοπίο, γραφικά λιμανάκια, αξιοθέατα) αλλά και τις

βασικές λιμενικές εγκαταστάσεις για να αποτελεί σταθμό σε θαλάσσιες διαδρομές. Επίσης οι αποστάσεις μεταξύ των νησιών είναι τέτοιες ώστε να επιτρέπουν την εύκολη μετάβαση από το ένα στο άλλο σε λίγες ώρες διευκολύνοντας την δημιουργία σχεδόν απεριόριστων συνδυασμών με μεγάλο ενδιαφέρον και εναλλαγή. Ενοικιάσεις ιστιοπλοϊκών σκαφών μπορούν να γίνουν στην Άνδρο (Μπατσι), στην Πάρο (Παροικιά), στη Μύκονο (Χώρα) και στη Σύρο (Ερμούπολη).

Στον ευρωπαϊκό χώρο οι Κυκλάδες αποτελούν προνομιακή περιοχή για το θαλάσσιο τουρισμό. Παρ' όλο που εμφανίστηκε εδώ και αρκετά χρόνια, ο θαλάσσιος τουρισμός παρουσιάζει πολύ μεγάλα περιθώρια ανάπτυξης στο σύνολο του υπό εξέταση χώρου.

Περιπατητικός - Ορειβατικός Τουρισμός

Το μοναδικό κυκλαδικό τοπίο αποτελεί τον βασικό πόλο προσέλκυσης των περιπατητών. Η μικρή κλίμακα των νησιών με τις βαθμίδες, την βλάστηση και τα γραφικά χωριά τους και η θαυμάσια θέα προς το πέλαγος και μέχρι τα γειτονικά νησιά χαρακτηρίζουν το σύνολο των Κυκλάδων. Εξαιρετική υποδομή των περιπατητών σε όλα τα νησιά αποτελούν τα παραδοσιακά λιθόχτιστα μονοπάτια, πολλά από τα οποία έχουν και ιστορική σημασία καθώς προέρχονται από την κλασική αρχαιότητα.

Σήμερα, τα περισσότερα από τα μονοπάτια ελάχιστα χρησιμοποιούνται από τους μόνιμους κατοίκους, έχουν καταστραφεί ολικά ή μερικά, έχουν μετατραπεί σε χωματόδρομους ή ασφάλτους ενώ όσα έχουν διασωθεί χρειάζονται επισκευή, καθαρισμό, χαρτογράφηση και σήμανση για να μπορέσουν να χρησιμοποιηθούν από τους τουρίστες περιπατητικού ενδιαφέροντος.

Τα πλέον εκτεταμένα δίκτυα μονοπατιών και διαδρομών με ενδιαφέρον παρουσιάζουν η Αμοργός, η Άνδρος και η Νάξος. Επίσης, στη Σίφνο, στην Πάρο και στην Αμοργό οργανώνονται περιπατητικές διαδρομές με ξενάγηση από ιδιωτικά τουριστικά γραφεία αν και τα μονοπάτια δεν είναι επαρκώς σηματοδοτημένα, συντηρημένα και καθαρισμένα.

Παράλληλα με τις πεζοπορικές διαδρομές μπορούν να αναπτυχθούν διαδρομές με ποδήλατα δρόμου, με mountain bike και με μουλάρια. Όλα τα κατοικημένα νησιά διαθέτουν τις προϋποθέσεις για την διαμόρφωση περιπατητικών διαδρομών. Τα μεγάλα νησιά μπορούν να αποτελέσουν αυτόνομο προορισμό περιπατητών ενώ τα μικρότερα μόνο σε συνδυασμό με άλλα.

Αν και τα περισσότερα από τα νησιά των Κυκλάδων χαρακτηρίζονται από έντονο ανάγλυφο, ελάχιστες αναρριχητικές - ορειβατικές διαδρομές έχουν ανοιχτεί (από ιδιώτες αναρριχητές) και δεν υπάρχει οργανωμένος αναρριχητικός τουρισμός σε κάποιο από τα νησιά. Εξαιρεση αποτελεί η Μήλος όπου υπάρχουν αναρριχητικές πίστες οι οποίες μάλιστα θεωρούνται από τα καλύτερα αναρριχητικά πεδία της Ελλάδας αν και είναι ελάχιστα προβεβλημένα. Επίσης στο παρελθόν είχαν γίνει προσπάθειες δημιουργίας αναρριχητικών διαδρομών και canyoning στην Αμοργό.

Πολιτιστικός Τουρισμός

Ο πολιτιστικός τουρισμός παρουσιάζει στις Κυκλάδες σημαντικούς πόρους σε πολλές επί μέρους μορφές και τομείς όπως π.χ. τα αρχαιολογικά ευρήματα διάφορων εποχών, την βυζαντινή παράδοση στην αρχιτεκτονική και την τέχνη, την αρχιτεκτονική, την λαϊκή αλλά και αστική τέχνη, την ναυτιλία, το εμπόριο και την αλιεία, τον σύγχρονο λαϊκό πολιτισμό (πανηγύρια, μουσική, μαγειρική). Όλα τα νησιά εμφανίζουν σχετικούς πόρους, αν και με σημαντική διαφοροποίηση το ένα από το άλλο.

Μεμονωμένες δράσεις πολιτιστικού τουρισμού με ιστορικό ενδιαφέρον υλοποιούνται από ιδιώτες (π.χ. ξεναγήσεις στο κάστρο της Νάξου) και λαμβάνουν χώρα περιοδικές εκθέσεις ιστορικού ενδιαφέροντος στα νησιά. Οι δράσεις αυτές όμως μάλλον λειτουργούν σαν εμπλουτισμός του τουριστικού προϊόντος παρά σαν πολιτιστικός τουρισμός. Ο πολιτιστικός τουρισμός έχει σημαντικά περιθώρια ανάπτυξης, σαν αυτόνομη μορφή κυρίως σε διαδρομές οι οποίες αφορούν πέρα από ένα νησί. Στο επίκεντρο θα βρίσκονται τα νησιά με σημαντικούς πόρους. Αλλά και τα μικρά και τα ακατοίκητα νησιά μπορούν να συμβάλλουν ουσιαστικά στην ποικιλία των διαδρομών.

Μια υποενότητα του πολιτιστικού τουρισμού αποτελεί ο αρχιτεκτονικός τουρισμός, η ανάπτυξη του οποίου στις Κυκλάδες διαθέτει αξιόλογες δυνατότητες καθ' ότι οι παραδοσιακοί οικισμοί των Κυκλάδων με την μοναδική κυβιστική τους αρχιτεκτονική αποτελούν στοιχεία παγκόσμιου ενδιαφέροντος. Η λαϊκή πολεοδομία και αρχιτεκτονική των παραδοσιακών οικισμών προκαλεί ενδιαφέρον και θαυμασμό σε παγκόσμιο επίπεδο, ξεκινώντας ιστορικά από την Μύκονο. Ιδιαίτερα εντυπωσιακές είναι οι ορεινές πρωτεύουσες αρκετών μεσαίων νησιών (Χώρες). Η Ερμούπολη αποτελεί σπάνια περίπτωση διατηρούμενου αστικού συνόλου στον ελλαδικό χώρο.

Οικοτουρισμός

Χωρίς να παρουσιάζουν σημαντικές προστατευμένες περιοχές έχει οριοθετηθεί στις Κυκλάδες αξιόλογος αριθμός (20) περιοχών του δικτύου NATURA και περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλους. Αφορούν συμπλέγματα μικρών ακατοίκητων νησιών αλλά και ολόκληρα τμήματα μεσαίων κατοικημένων νησιών καθώς και θαλάσσιες και παράκτιες ζώνες. Γενικότερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η ποικιλία της βλάστησης σε όλα τα νησιά. Κανένα μεμονωμένο νησί δεν φαίνεται να συγκεντρώνει αρκετό ενδιαφέρον για να αποτελέσει αυτόνομο οικοτουριστικό προορισμό. Σαν σύμπλεγμα νησιών όμως οι Κυκλάδες διαθέτουν αρκετή ποικιλία ελκυστικών περιοχών οικολογικού ενδιαφέροντος.

Επίσης, στις Κυκλάδες υπάρχει ένας σπάνιος πλούτος χλωρίδας με 213 ενδημικά, σπάνια ή απειλούμενα είδη και υποείδη και μια εξαιρετικά ενδιαφέρουσα πανίδα και ορνιθοπανίδα που αποτελείται τόσο από κοινά είδη όσο και από απειλούμενα και ενδημικά με πιο σημαντικό τη φώκια *Monachus monachus*.

Γεωτουρισμός

Ο Γεωτουρισμός αναπτύσσεται σε περιοχές με σημαντικά γεωλογικά μνημεία, με κύριο στόχο τη σύνδεση των στοιχείων του φυσικού περιβάλλοντος με τη γεωλογική κληρονομιά κάθε τόπου, τα πολιτιστικά μνημεία και τις παραδόσεις του.

Στις Κυκλάδες, εκείνο που συνηθίζεται είναι η επίσκεψη τουριστών (του μαζικού τουρισμού) σε περιοχές με γεωλογικό ενδιαφέρον ακολουθούμενη από ελάχιστη ξενάγηση. Ως τέτοιες αναφέρονται οι επισκέψεις στην Παλαιά και Νέα Καμμένη Σαντορίνης, η υποβρύχια βόλτα στο ίδιο μέρος, η επίσκεψη με ξενάγηση στο σπήλαιο Καταφύκι της Κύθνου, ο περίπλους της Μήλου, αλλά και οι αντίστοιχες οργανωμένες εκδρομές στα δύο αρχαία θεωρυχεία του νησιού. Τέλος, ίσως το πιο συναφές με αυτό το είδος εναλλακτικού τουρισμού είναι τα γεωλογικά μουσεία που έχουν δημιουργηθεί στα νησιά και ιδιαίτερα αυτά της Μήλου και της Απειράθου Νάξου. Ακόμα και χωρίς οργάνωση δεν είναι λίγοι αυτοί που επιλέγουν τη Θήρα ως προορισμό ακριβώς για να επισκεφθούν το ηφαίστειο, ή τη Μήλο για να θαυμάσουν από κοντά τους γεωλογικούς σχηματισμούς της.

Αθλητικός Τουρισμός

Ο αθλητικός τουρισμός προσδιορίζεται ως η εναλλακτική αυτή μορφή τουρισμού κατά την οποία ο τουρίστας επιλέγει τον προορισμό του με βάση τη δυνατότητα εξάσκησης του αγαπημένου του υπαίθριου σπορ. Οι τρεις βασικές κατηγορίες υπαίθριων σπορ που προσδιορίζουν τον τουρισμό ως αθλητικό είναι τα εναέρια (αεωροπερισμός, ανεμοπερισμός, αλεξιπτώτο πλαγιάς), τα χερσαία (ιππασία, ποδηλασία, ποδηλασία βουνού, μηχανές - αυτοκίνητα χώματος) και τα θαλάσσια (καταδύσεις, θαλάσσιο σκι, ιστιοσανίδα, ψάρεμα).

Στα Κυκλαδονήσια οι καταδύσεις με μπουκάλι, έχουν αναπτυχθεί σε μικρό βαθμό αφού χρειάζονται ειδική άδεια και μόνο σε περιοχές που έχουν αποδεσμευτεί από την Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων. Περιστασιακά ιδρύθηκαν και λειτουργούν σε ορισμένα νησιά ιδιωτικά καταδυτικά κέντρα που εκτός από την ενοκίαση εξοπλισμού, την παροχή μαθημάτων σε αρχάριους και την μεταφορά στους χώρους κατάδυσης, οργανώνουν και υποβρύχιες ξηναγήσεις (Σαντορίνη, Πάρος, Αντίπαρος, κλπ). Σήμερα στις Κυκλάδες λειτουργούν συνολικά 20 σχολές καταδύσεων / καταδυτικά κέντρα, και συγκεκριμένα στην Πάρο, Αντίπαρο, Το, Σύρο, Μήλο, Σαντορίνη και Μύκονο.

Στη Πάρο, στη Νάξο και στην Μύκονο εξασκείται επίσης η αθλητική - αγωνιστική ιστιοσανίδα, ενώ λειτουργούν σχολές θαλάσσιων σπορ στο Μυλοπότα Ύδου, στον Όρμο Κορθιού Άνδρου και στον Αγ. Γεώργιο Νάξου.

Σε ότι αφορά τα υπόλοιπα είδη (υπασία, θαλάσσιο σκι κλπ) το σύνθημα είναι να ασκούνται ως συμπληρωματικές δραστηριότητες του μαζικού τουρισμού (κατά καιρούς λειτουργούν κάποια κέντρα υπασίας στα μεγάλα νησιά π.χ. Πάρο, Νάξο, Σύρο για μικρές βόλτες στο νησί που μετά από μικρό χρονικό διάστημα κλείνουν ως μη βιώσιμα) ενώ σπανίως εξασκούνται εναέρια σπορ (π.χ στον Άγιο Γεώργιο Νάξου δίνεται η δυνατότητα εξάσκησης ανεμοπτερισμού). Επίσης στη Νάξο ενοικιάζονται ποδήλατα βουνού και οργανώνονται βόλτες από ιδιωτικό γραφείο σε όλο το νησί με ξεναγό.

Αγροτουρισμός

Ο γεωργικός τομέας στις Κυκλάδες δεν συγκεντρώνει κατ' αρχάς σημαντικά στοιχεία τουριστικού ενδιαφέροντος. Μόνο, τα μεγαλύτερα και πλέον ανεπτυγμένα νησιά (Νάξος, Πάρος, Άνδρος, Τήνος, Σύρος και Θήρα) καθώς και η Κέα και η Κύθνος που έχουν διατηρήσει την αγροτική φυσιογνωμία τους, διαθέτουν στην ενδοχώρα τους επαρκείς πόρους και το δυναμικό διαμόρφωσης ενός οριακά αυτόνομου αγροτουριστικού προϊόντος, στη λογική της παράλληλης ανάπτυξης συναφών μορφών τουρισμού, ώστε να αποτελέσουν στο σύνολό τους βιώσιμα τουριστικά πρότυπα.

Υπάρχουν όμως και στα μικρότερα νησιά επί μέρους χαρακτηριστικά τα οποία μπορεί να αξιοποιηθούν. Μεταξύ αυτών είναι η στενή γεωγραφική συγκέντρωση γεωργίας, κτηνοτροφίας και αλιείας, η χρήση παραδοσιακών μεθόδων (αλώνια, μουλάρια), η καλλιέργεια ειδικών ποικιλιών και η παραδοσιακή οικοτεχνική παραγωγή.

Συνεδριακός Τουρισμός

Συνεδριακός τουρισμός θεωρείται ο τουρισμός που γίνεται με αφορμή κάποιο συνέδριο, συμπόσιο, σύσκεψη ή σεμινάριο και που οι συμμετάσχοντες στον ελεύθερο τους χρόνο έχουν τουριστικές δραστηριότητες.

Στις Κυκλάδες υπάρχουν 4 συνεδριακά κέντρα (από ένα σε: Μύκονο, Σαντορίνη, Σύρο και Τήνο) και 20 ξενοδοχεία που διαθέτουν εγκαταστάσεις για την φιλοξενία συνεδρίων (στη Μύκονο, τη Σαντορίνη, την Πάρο, τη Σύρο και την Τήνο). Τις βασικές προϋποθέσεις ανάπτυξης ενός προϊόντος συνεδριακού τουρισμού διαθέτουν σήμερα η Σαντορίνη και η Μύκονος λόγω των μεγάλων τουριστικών μονάδων και των διεθνών αεροδρομίων.

Θρησκευτικός Τουρισμός

Ο θρησκευτικός τουρισμός υποκινείται από το θρησκευτικό αίσθημα των ανθρώπων και την επιθυμία τους να βρεθούν σε κάποιο ιδιαίτερο - συγκεκριμένο τόπο ή χώρο θρησκευτικής λατρείας. Στις Κυκλάδες αν και υπάρχουν πολυάριθμα μοναστήρια και εκκλησίες, θα μπορούσαμε να πούμε ότι οργανωμένος θρησκευτικός τουρισμός υφίσταται μόνο στην Τήνο και στην Πάρο. Μεμονωμένα ταξίδια (χωρίς δημιουργία τουριστικού ρεύματος) πραγματοποιούνται από θρησκευτικούς τουρίστες (κυρίως γυναίκες) οργανωμένα από Μητροπόλεις και ενορίες στα μεγάλα προσκυνήματα όπως στην ΙΜ Χοζοβιώτισσας στην Αμοργό αλλά και σε άλλους μικρότερους προορισμούς.

Τουρισμός Υγείας

Ο τουρισμός υγείας ξεφεύγει από το κλασικό μοτίβο του εναλλακτικού τουρισμού και το προφίλ του τουρίστα υγείας. Σκοπός του ιαματικού τουρισμού είναι η θεραπεία ή ανακούφιση από κάποια ασθένεια. Στις Κυκλάδες υπάρχουν έξι ιαματικές πηγές: στην Άνδρο, στη Σίφνο, στη Μήλο, στην Κύθνο, στη Σαντορίνη και στην Κίμωλο (οι πηγές στην Άνδρο και στη Σίφνο δεν χρησιμοποιούνται για λουτρά).

Τουρισμός υγείας επίσης θεωρείται και η θαλασσοθεραπεία αν και συνήθως ο σκοπός της είναι είτε η αποτοξίνωση είτε η αισθητική βελτίωση της εμφάνισης και δεν στοχεύει ως επί το πλείστον σε θεραπεία από ασθένειες. Η θαλασσοθεραπεία γίνεται σε ειδικά διαμορφωμένα κέντρα (spa) που παρέχουν εκτός από τη θεραπεία, διαμονή και σίτιση αν κάποιος το επιθυμεί. Στις Κυκλάδες δεν υπάρχει κάποιο εξειδικευμένο κέντρο αν και στη Μύκονο μέσα σε ορισμένα ξενοδοχεία υπάρχουν εγκαταστάσεις θαλασσοθεραπείας.

Οι Κυκλάδες δεν διαθέτουν ξεχωριστούς πόρους για την αυτόνομη ανάπτυξη τουρισμού υγείας. Οι εγκαταστάσεις spa στα μεγάλα ξενοδοχεία της Σαντορίνης και της Μυκόνου μπορούν να αναλάβουν συμπληρωματικό ρόλο στις τοπικές στρατηγικές εναλλακτικού τουρισμού. Αντίστοιχο ρόλο μπορούν να παίξουν τα ιαματικά λουτρά στη Μήλο και την Κύθνο, εφ' όσον εκσυγχρονιστούν.

Αστικός Τουρισμός

Το πολεοδομικό συγκρότημα της Ερμούπολης - Άνω Σύρος στη Σύρο αποτελεί το μοναδικό προορισμό αστικού τουρισμού στις Κυκλάδες. Έχει μεγάλο ενδιαφέρον σαν διατηρημένος αστικός ιστός του 19^{ου} αιώνα με πολύ αξιόλογα αστικά και θρησκευτικά κτίρια. Παράλληλα, αναπτύσσονται πρόσθετες υποδομές υποβοηθητικές για τη λειτουργία του αστικού τουρισμού όλο το χρόνο, όπως το Καζίνο ή η ανακαίνιση του Θεάτρου.

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΕΙΔΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΙΣ ΚΥΚΛΑΔΕΣ

Η καταγραφή της υφιστάμενης κατάστασης ανέδειξε έναν σχεδόν αστείρευτο πλούτο στο σύνολο του γεωγραφικού χώρου των Κυκλάδων. Οι πόροι αυτοί δεν είναι συγκεντρωμένοι σε ένα ή λίγα μόνο νησιά αλλά βρίσκονται – με διαφοροποιήσεις βέβαια – σε όλα τα νησιά του συμπλέγματος. Η πληθώρα των πόρων σε μερικά νησιά τους επιτρέπει να αποτελούν αυτόνομους προορισμούς ειδικών μορφών τουρισμού. Αντίθετα, τα μικρότερα νησιά συγκεντρώνουν ελάχιστους πόρους, και σε ελάχιστες περιπτώσεις μπορούν να αποτελέσουν αυτόνομο προορισμό για μια συγκεκριμένη μορφή τουρισμού.

Η πληθώρα και η ποιότητα των αξιοποιήσιμων στοιχείων δίνει την ευκαιρία για την υλοποίηση πολλαπλών στρατηγικών για την ανάπτυξη σημαντικού αριθμού ειδικών μορφών τουρισμού. Στο πλαίσιο της μελέτης – εμπειρογνωμοσύνης προτείνονται οι ακόλουθες επιλογές στρατηγικής ανάπτυξης των ειδικών μορφών τουρισμού στις Κυκλάδες:

Στρατηγική επιλογή Α:

Ο θαλάσσιος, ο πολιτιστικός και ο περιπατητικός τουρισμός επιλέγονται σαν άξονες ανάπτυξης των ειδικών μορφών τουρισμού επειδή προσφέρονται όλα τα νησιά για την ανάπτυξη τους και συνδυάζονται μεταξύ τους άριστα.

Τρεις μορφές ειδικού τουρισμού μπορούν να αναπτυχθούν – σε μικρότερη η μεγαλύτερη έκταση – σε όλα τα κατοικημένα νησιά των Κυκλάδων, και να περιλάβουν επίσης και ακατοίκητα: ο θαλάσσιος, ο πολιτιστικός και ο περιπατητικός τουρισμός. Οι τρεις αυτές μορφές προσφέρονται ως κεντρικοί άξονες της στρατηγικής ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Πρέπει να επισημανθεί ότι οι τρεις αυτές μορφές στην περιοχή των Κυκλάδων συνδυάζονται και αλληλοσυμπληρώνονται εξαιρετικά και μπορούν να αποτελέσουν το ξεχωριστό και μοναδικό προϊόν εναλλακτικού τουρισμού το οποίο δεν μπορεί να προσφέρει καμία άλλη περιοχή.

Στρατηγική επιλογή Β:

Τα μεγάλα νησιά Άνδρος, Μύκονος, Μήλος, Νάξος, Πάρος, Σύρος με πρώτη την Σαντορίνη προβάλλονται σαν αυτόνομοι προορισμοί ειδικών μορφών τουρισμού επειδή οι πόροι τους επιτρέπουν συνδυασμούς μεγάλης γκάμας δραστηριοτήτων.

Στις Κυκλάδες υπάρχουν νησιά, τα οποία διαθέτουν πόρους για την ανάπτυξη όλων (η σχεδόν όλων) των μορφών ειδικού τουρισμού. Προϋποθέσεις για όλες ανεξαιρέτως τις μορφές παρουσιάζει η Σαντορίνη. Παρ' όλη την σημαντική της ανάπτυξη στα πλαίσια του μαζικού τουρισμού, διαθέτει σημαντικούς πόρους για τις ειδικές μορφές τουρισμού. Αντίστοιχες δυνατότητες σε όλες τις αναφερόμενες μορφές ειδικού τουρισμού, με μια η δυο μόνο εξαιρέσεις, διαθέτουν και τα άλλα μεγάλα νησιά των Κυκλάδων: η Άνδρος, η Μύκονος, η Μήλος, η Νάξος, η Πάρος, η Σύρος.

Το καθένα από τα νησιά αυτά μπορεί αυτόνομα να συγκροτήσει ένα πολύ ελκυστικό προορισμό εναλλακτικού τουρισμού, συνδυάζοντας πολύμορφα την ποικιλία των πόρων που διαθέτει. Το καθένα από τα νησιά αυτά επίσης μπορεί να αποτελεί κέντρο ή σημαντικό σταθμό για διαδρομές σε ομάδα νησιών. Επειδή τα νησιά αυτά αποτελούν ήδη γνωστούς προορισμούς, μπορούν τέλος να αναλάβουν σημαντικό ρόλο στην προβολή της εικόνας των Κυκλάδων σαν περιοχή εναλλακτικού τουρισμού.

Η πληθώρα των πόρων, το μέγεθος τους, οι αεροπορικές και ακτοπλοϊκές συνδέσεις και υποδομές τους, και τέλος και οι υφιστάμενες υποδομές σε (ποιοτικά) καταλύματα οδηγούν στο συμπέρασμα ότι τα νησιά αυτά θα αναλάβουν κρίσιμους ρόλους στην ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού στο σύνολο των Κυκλάδων.

Στρατηγική επιλογή Γ:

Για τρία νησιά δημιουργούνται τοπικές στρατηγικές γύρω από μια προνομιακή μορφή ειδικών μορφών τουρισμού: στη Τήνο το θρησκευτικό, στη Μήλο το γεωλογικό και στην Σύρο τον αστικό.

Πέρα από τις τρεις μορφές εναλλακτικού τουρισμού για τις οποίες διαθέτουν πόρους όλα τα νησιά των Κυκλάδων, κάποια νησιά παρουσιάζουν ειδικό και σημαντικό ενδιαφέρον για μια ειδική μορφή (π.χ. θρησκευτικός τουρισμός στην Τήνο, γεωλογικός τουρισμός στη Μήλο, αστικός τουρισμός στην Ερμούπολη της Σύρου).

Μεγάλες είναι επίσης οι δυνατότητες συνδυασμού με άλλες μορφές τουρισμού στα συγκεκριμένα νησιά: πολιτιστικό, καλλιτεχνικό και περιπατητικό. Οι ειδικευμένες στρατηγικές των νησιών αυτών θα εμπλουτίσουν την συνολική εικόνα των Κυκλάδων σαν ειδικό τουριστικό προορισμό.

Στρατηγική επιλογή Δ:

Ενισχύονται και προβάλλονται καινοτομικές πρωτοβουλίες οι οποίες συνδέονται με το προφίλ των Κυκλάδων σαν προορισμό «μη θεσμοθετημένου τουρισμού» ανεξάρτητα από την μορφή τουρισμού και το γεωγραφικό χώρο.

Οι Κυκλάδες έχουν καθιερωθεί – και λόγω της γεωγραφικής τους ιδιομορφίας – σαν προορισμός «μη θεσμοθετημένων τουριστών» (individualist tourist). Για τη συνέχιση της παράδοσης αυτής στην προσπάθεια ανάπτυξης των εναλλακτικών μορφών τουρισμού προτείνεται να υποστηρίξονται πρωτοποριακές προτάσεις οι οποίες ανταποκρίνονται στα προτεινόμενα κριτήρια αλλά δεν εντάσσονται υποχρεωτικά ούτε στις γεωγραφικές, ούτε στις λειτουργικές προτεραιότητες, όπως έχουν αναφερθεί παραπάνω.

Οι πρωτοβουλίες αυτές δεν μπορεί ούτε να περιγραφούν, ούτε να προσδιοριστούν ακριβώς λόγω του πρωτοποριακού τους χαρακτήρα. Εντελώς ενδεικτικά αναφέρονται κάποιοι τομείς στους οποίους μπορεί να αναπτυχθούν σχετικές πρωτοβουλίες:

- Ανακατασκευή και επανάχρηση παλιών βιομηχανικών, μεταλλευτικών, θρησκευτικών και κρατικών εγκαταστάσεων
- Οργανωμένες εκδρομές σε ακατοίκητα νησιά με οικολογικό, αρχαιολογικό και ιστορικό αντικείμενο
- Οργάνωση ειδικευμένων σεμιναρίων, θερινών ακαδημιών υψηλής στάθμης και εμβέλειας στους τομείς αιχμής για τις Κυκλάδες: αρχαιολογία, αρχιτεκτονική, γεωλογία, τέχνη, μουσική, γαστρονομία
- Ανάπτυξη νέων ευέλικτων μέσων θαλάσσιων μεταφορών
- Διενέργεια ερευνητικών δραστηριοτήτων, και με τη συμμετοχή – ένταξη επισκεπτών (αρχαιολογία, αρχιτεκτονική, λαογραφία, παρατήρηση της φύσης...)
- Προσέλκυση επισκεπτών για αναζήτηση ησυχίας, ηρεμίας κυρίως στα μικρά νησιά και την ενδοχώρα των μεγαλύτερων.

ΣΥΝΟΨΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΠΟΡΩΝ ΠΡΟΣ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ

Πρώτη προτεραιότητα δίνεται στην οριζόντια ανάπτυξη των ειδικών μορφών τουρισμού σε όλα τα νησιά σε τρεις λειτουργικές μορφές: το θαλάσσιο, το πολιτιστικό και το περπατητικό. Αυτή η προσέγγιση συνδέει τη μοναδικότητα των Κυκλάδων στο σύνολο τους με ένα μοναδικό τουριστικό προϊόν: την πληθώρα των θαλάσσιων και χερσαίων διαδρομών που καλύπτει όλο το σύμπλεγμα.

Στο πλαίσιο αυτό τα μεγάλα νησιά μπορούν – λόγω της πληθώρας των πόρων τους - να προβάλλονται σαν αυτόνομοι προορισμοί «εναλλακτικού τουρισμού» αξιοποιώντας την φήμη τους σαν κλασσικοί προορισμοί. Ειδικές τοπικές στρατηγικές σε τρία νησιά – Τήνος, Μήλος, Σύρος – μπορούν να εμπλουτίσουν την εικόνα των Κυκλάδων συνολικά. Καινοτομικές πρωτοβουλίες τέλος θα συμβάλλουν στην ενίσχυση της εικόνας των Κυκλάδων σαν προορισμό «μη θεσμοθετημένου τουρισμού».

Σχεδιασμός και Δημιουργία Δικτύου Θαλάσσιων & Χερσαίων Διαδρομών

Στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης ο όρος «**διαδρομές**» λαμβάνεται μεταφορικά και όχι κυριολεκτικά. Οι διαδρομές των ειδικών μορφών τουρισμού, ούτως ή άλλως, εξ ορισμού «συνδέουν» μεταξύ τους (κυριολεκτικά ή μεταφορικά) αξιόλογα στοιχεία του φυσικού ή του πολιτιστικού περιβάλλοντος, στην πιο πλατειά έννοια των όρων. Η σύνδεση αυτή θα πρέπει, στην περίπτωση της παρούσας μελέτης, να επιτυγχάνεται μέσα από δράσεις δικτύωσης, ποιότητας και καινοτομίας.

Η δυνατότητα συνδυασμού επισκέψεων σε διάφορα νησιά, είτε με βάση την γεωγραφική γειτνίαση είτε λόγω ειδικού ενδιαφέροντος, ασφαλώς αποτελούν ένα σημαντικό συγκριτικό πλεονέκτημα για τις Κυκλάδες, ωστόσο ο σχεδιασμός διαδρομών στη βάση μιας ειδικής μορφής τουρισμού ή του συνδυασμού περισσότερων, καθίσταται άνευ ουσίας καθώς λόγω της πολυδιάσπασης του νησιωτικού χώρου και της πληθώρας των πόρων, οι δυνατότητες σχεδιασμού διαδρομών είναι άπειρες και δεν μπορούν να οριοθετηθούν στη βάση μονοπατιών και δρόμων όπως θα ήταν δυνατό σε μια ενιαία γεωγραφική περιοχή.

Ως ενδεικτικό παράδειγμα αναφέρεται η δημιουργία θαλάσσιων διαδρομών: θεωρητικά θα μπορούσαν να σχεδιαστούν άπειρες διαδρομές, που να «ενώνουν» μεταξύ τους λιμάνια και προστατευμένους όρμους όλων των νησιών με όλα τα άλλα νησιά. Αυτό ακριβώς καθιστά και το έργο του σχεδιασμού των (φυσικών) διαδρομών άσκοπο και μας οδηγεί στο να εντοπίσουμε τα επί μέρους αγκυροβόλια, που θα μπορούσαν να αποτελέσουν «προορισμούς» θαλάσσιου τουρισμού. Επίσης, ορισμένες μορφές τουρισμού (π.χ. του θαλάσσιου αθλητισμού όπως η ιστιοσανίδα και οι καταδύσεις) δεν προσφέρεται για το σχεδιασμό διαδρομών, καθώς πραγματοποιούνται σε μεμονωμένα σημεία, όπου επικρατούν οι κατάλληλες συνθήκες ή όπου επιτρέπεται με βάση την ισχύουσα νομοθεσία.

Άλλωστε, η δημιουργία θεματικών διαδρομών με την κυριολεκτική έννοια θα περιορίζε σημαντικά τις δυνατότητες συνδυαστικής και πολύπλευρης ανάπτυξης των ειδικών μορφών τουρισμού στις Κυκλάδες, στις οποίες παρέχονται άπειρες δυνατότητες συνδυασμού και επιλογής χωρικών ενοτήτων και νησιών για τη δημιουργία διαδρομών.

Έτσι, η προτεινόμενη μέσω της μελέτης ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού, δεν οργανώνεται σε διαδρομές με την κυριολεκτική σημασία του όρου (δηλ. σε δρομολόγια ειδικών μορφών τουρισμού), με εξαίρεση τις περπατητικές διαδρομές ανά νησί, όπου η χάραξη φυσικών διαδρομών και η αξιοποίηση των φυσικών και πολιτιστικών πόρων το επιτρέπει.

Για τους λόγους αυτούς, στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης, προκρίθηκε η σύνθεση των πόρων αυτών ανά μορφή σε συνδυασμό με τις υπάρχουσες γενικές και τουριστικές υποδομές, καθώς και προτάσεις για νέες υποδομές, ώστε από τη σύνθεση αυτή να προκύψουν «ειδικά ανά μορφή τουριστικά προϊόντα» ποσοτικά και ποιοτικά κατάλληλα για να προσελκύσουν ζήτηση ειδικών μορφών τουρισμού. Ακόμη και εάν τα προϊόντα αυτά περιοριστούν σε ένα νησί (πχ γεωλογικός τουρισμός στη Μήλο) ή συνδυάσουμε περισσότερες της μιας ειδικές μορφές σε ένα ή περισσότερα νησιά, το προϊόν, που τελικά θα συντεθεί, θα πρέπει να είναι πλήρες και εξειδικευμένο.

Παράλληλα, σε κάθε ενότητα ειδικής μορφής τουρισμού εντοπίστηκαν τα νησιά με το μεγαλύτερο ενδιαφέρον και εντάχθηκαν σε δυο επίπεδα (Α και Β) σύμφωνα με την σπουδαιότητα των συγκεκριμένων πόρων. Αυτές οι ομάδες νησιών προσφέρονται για το σχεδιασμό διαδρομών προσανατολισμένων σε μια

μορφή τουρισμού η συνδυάζοντας διάφορες. Με αυτόν τον τρόπο δημιουργείται μια συνολική εικόνα των δυνατοτήτων αξιοποίησης ανά νησί (χωρική ενότητα) και ειδική μορφή τουρισμού.

Επισημαίνεται ωστόσο, ότι οι κατηγοριοποιήσεις σύμφωνα με την μορφή ειδικού τουρισμού δεν θα πρέπει να θεωρηθούν περιοριστικές, αφού οι δυνατοί συνδυασμοί αξιοποίησης διαφορετικών πόρων είναι πολύ περισσότεροι (π.χ. μπορεί να συνδυαστούν νησιά με σημαντικούς αρχαιολογικούς πόρους με ένα ή περισσότερα νησιά που διαθέτουν λιγότερο ενδιαφέροντες αρχαιολογικούς χώρους ή άλλους πόρους που αποτελούν ενδιαφέρον για τους επισκέπτες.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΝΗΣΙΩΝ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΙΔΙΚΗ ΜΟΡΦΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

ΘΑΛΑΣΣΙΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	
A επίπεδο	Νησιά που μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως σημεία εκκίνησης θαλάσσιων διαδρομών: Σύρος - Μύκονος
B επίπεδο	Το σύνολο των Κυκλάδων

ΠΕΡΙΠΑΤΗΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	
A επίπεδο	Αμοργός - Άνδρος - Νάξος
B επίπεδο	Πάρος - Σαντορίνη - Σίφνος - Τήνος - Φολέγανδρος - Κέα

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	
Αρχαιολογία - Ιστορία	
A επίπεδο	Δήλος - Σαντορίνη - Μήλος
B επίπεδο	Άνδρος - Κίμωλος - Πάρος - Νάξος - Τόποι εξορίας (Γυάρος - Μακρόνησος)
Τέχνες	
A επίπεδο	Άνδρος - Τήνος - Σύρος
B επίπεδο	Σίφνος - Σαντορίνη
Αρχιτεκτονική	
A επίπεδο	Σύρος - Τήνος - Μύκονος
B επίπεδο	Άνδρος - Αμοργός - Σίφνος - Φολέγανδρος - Σαντορίνη

ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	
A επίπεδο	Περιοχές Natura 2000 -
B επίπεδο	Περιοχές φυσικού κάλους, υγρότοποι, περιοχές σημαντικές για τα πουλιά

ΓΕΩΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	
A επίπεδο	Σαντορίνη - Μήλος
B επίπεδο	Κίμωλος - Νάξος - Πάρος - Σέριφος - Αμοργός

ΘΑΛΑΣΣΙΟΣ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ (καταδύσεις - ιστιοσανίδα)	
Α επίπεδο	Πάρος - Μήλος - Κίμωλος - Μύκονος - Σαντορίνη
Β επίπεδο	Σύρος - Τήνος

ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	
Α επίπεδο	Νάξος - Σαντορίνη
Β επίπεδο	Άνδρος - Πάρος - Σύρος - Τήνος - Κέα - Κύθνος

ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	
Α επίπεδο	Μύκονος - Σαντορίνη
Β επίπεδο	Σύρος - Πάρος - Μήλος

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΥΓΕΙΑΣ - ΘΑΛΑΣΣΟΘΕΡΑΠΕΙΑΣ	
Α επίπεδο	-
Β επίπεδο	Μύκονος - Σαντορίνη - Μήλος - Κύθνος

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	
Α επίπεδο	Τήνος - Πάρος
Β επίπεδο	Αμοργός

ΑΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	
Α επίπεδο	Σύρος
Β επίπεδο	-

Θέματα που καταγράφηκαν στο πλαίσιο εκπόνησης της Εμπειρογνωμοσύνης

Η ομάδα μελέτης διαπίστωσε, ότι η δομή των περιεχομένων της μελέτης, όπως προκύπτει από τις προδιαγραφές αυτής, συνάδει στο σχεδιασμό ενός δικτύου διαδρομών που αναφέρεται σε μια ενιαία γεωγραφική περιοχή και όχι σε μια περιοχή όπως των Κυκλάδων που χαρακτηρίζεται από την πολυδιάσπαση του γεωγραφικού χώρου και την πληθώρα των πόρων. Τα στοιχεία αυτά διαφοροποιούν σημαντικά την συγκεκριμένη περιοχή μελέτης από άλλες περιοχές όπου έχουν εκπονηθεί αντίστοιχες εμπειρογνωμοσύνες για τη δημιουργία διαδρομών, με συνέπεια οι δυνατότητες σχεδιασμού διαδρομών να είναι άπειρες και να μην μπορούν να οριοθετηθούν στη βάση μονοπατιών και δρόμων όπως θα ήταν δυνατό σε μια ενιαία γεωγραφική περιοχή.

Για τους λόγους αυτούς, στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης προκρίθηκε ως μεθοδολογία προσέγγισης δημιουργίας του δικτύου χερσαίων και θαλάσσιων διαδρομών, ο εντοπισμός των πόρων ανά νησί που προσφέρουν δυνατότητες ανάπτυξης ειδικών μορφών τουρισμού και η αξιολόγησή τους, ώστε να προκύψουν ενότητες νησιών που προσφέρονται για την χάραξη θεματικών διαδρομών αλλά και για το συνδυασμό διαφορετικών μορφών τουρισμού σε μεμονωμένα νησιά ή ενότητες νησιών ώστε να αξιοποιηθούν για τη δημιουργία διαδρομών (π.χ. συνδυασμός θαλάσσιων και περπατητικών διαδρομών).

Επίσης, πρέπει να επισημανθεί, λόγω της δεδομένης δομής περιεχομένων σε πολλά κεφάλαια, η ομάδα μελέτης αναγκάστηκε να επαναλάβει πληροφορίες που περιέχονται και σε άλλα κεφάλαια, καθώς απαιτούνται για την ανάπτυξη διαφορετικών θεματικών ενότητων. Ενδεικτικά αναφέρεται η περιγραφή και αξιολόγηση των τουριστικών πόρων σε συνδυασμό με την παρουσίαση και αξιολόγηση των ειδικών μορφών τουρισμού όπου εκ των πραγμάτων οι σχετικές πληροφορίες επικαλύπτονται.